

דף שבועי

בס"ד

פרשת אחרי-מות קדושים, תשפ"ו, מספר 1665

אני ה' א-לוהיכם מיכאל קנובסקי

רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון אומר אינו חייב עד שיכתוב שם את השם שנאמר (יט:כח): "וְכָתַבְתָּ קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בְּכֶם אֲנִי ה'". הגמרא מביאה מחלוקת בנושא:

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי עד דיכתוב אני ה' ממש. אמר ליה לא, כדתני בר קפרא, אינו חייב עד שיכתוב שם עבודת כוכבים, שנאמר "וְכָתַבְתָּ קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בְּכֶם אֲנִי ה'", אני ה' ולא אחר.

ה"אני ה'" מצמצם את המקרים שבהם הכותב כתובת קעקע חייב מלקות.

גם מפרשי המקרא נותנים הסבר מקומי לחלק מהמקרים. רבי אברהם אבן עזרא מפרש את הפסוק "לֹא תִלְךָ רֶכֶל בְּעַמִּיךָ לֹא תַעֲמֵד עַל דָּם רַעַךְ אֲנִי ה'" (יט:טז), שמדובר על אחד שמלשין לרוצחים:

וידוע כי כמה נרצחו ונהרגו בעבור המלשינות, ודואג האדומי לעד. וטעם אני ה', רואה מה שאתה עושה בסתר.

פרשת מצוות ערלה ונטע רבעי (פסוקים כג-כה) מסתיימת בפסוק: "וּבְשָׁנָה הַחֲמִישִׁתַּת תֹּאכְלוּ אֶת פְּרִי לְהוֹסִיף לְכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם" (יט:כה). רש"י מסביר ש"אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור את הבטחתו". אתם עמלתם ארבע שנים ולא נהניתם מפרי עמלכם, אני ה' מבטיח לכם תוספת יבול מהשנה החמישית והלאה.

אולי יש סיבה פרטנית לכל פעם שהביטוי 'אני ה' או 'אני ה' א-לוהיכם' מופיע דווקא במצוות אלו ולא במצוות אחרות, אך לא מצאתי משהו שמסביר כל מקרה ומקרה.² נוכל להשתמש בסיבות שהבאנו להסביר עוד כמה מהמצוות כאן. לדוגמה, אפשר לשייך את מצוות לקט, שכחה ופאה ומצוות עוללות שכתוב בסופה: "לְעֵנִי וְלִגְרַתְּעֵזְבִי אֲתָם אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם" (יט:י) לאותו רציונל שהבאנו בשם רש"י בקשר למצוות עורלה ונטע רבעי. כמו בעורלה, ה' מבטיח במפורש גמול טוב למי שנותן מתנות עניים

בין פרק איסורי העריות שבפרשת אחרי מות (פרק י"ח) לבין פרק איסורי העריות שבפרשת קדושים (פרק כ) ישנו פרק י"ט הכולל אוסף של מצוות עשה ולא תעשה, שקשה למצוא את הקשר הלוגי או האסוציאטיבי ביניהם.¹ פרשת קדושים מתחילה בציווי הכללי של 'קדושים תהיו' וממשיכה בכיבוד אב ואם, שמירת שבת, איסור עבודת אלילים, דיני קורבן שלמים, לקט, שכחה, פאה ועוללות, ועוד מצוות כמעט מכל ששת סדרי המשנה. דבר ייחודי לרשימת מצוות אלו היא הסיומת החוזרת ונשנית בהן: "אֲנִי ה'". כגון: "וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בְשְׁמִי לְשָׁקֵר וְחָלַלְתָּ אֶת שֵׁם אֱ-לֹהֵיךָ אֲנִי ה'" (וי' יט:יב), או "לֹא תִקַּלְלַת חֵרֶשׁ וְלִפְנֵי עֹרֶר לֹא תִתֵּן מִכָּשֶׁל וְיִרְאַתְּ מֵאֱ-לֹהֵיךָ אֲנִי ה'" (יט:יד). כמו כן באשר לסיומת "אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם":

אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שְׁבֹתַי תִּשְׁמְרוּ אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם. אֶל תִּפְּנוּ אֶל הָאֱלֹלִים וְאֵלֵהֶי מִסָּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לְכֶם אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם (יט:ג-ד).

סיומות אלו אינן מופיעות אחרי כל מצווה הכתובה בפרק זה, כגון: "לֹא תִגְנְבוּ וְלֹא תִכְחָשׁוּ וְלֹא תִשָּׁקְרוּ אִישׁ בְּעַמִּיתוֹ" (יט:י), אבל הן חוזרות 15 פעמים בפרק שכולו 37 פסוקים.

בחלק מהמקרים, חז"ל לומדים מהמילים הנוספות הללו דינים בקשר לאותן מצוות. לדוגמה, על הפסוק "אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שְׁבֹתַי תִּשְׁמְרוּ אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם" (יט:ג) הגמרא לומדת שאם הורה מצווה את בנו לעשות דבר המנוגד להלכה, אסור לבן לשמוע להורה, מכיוון שכולם, גם ההורים וגם הילדים, חייבים בכבוד ה' (בבא מציעא לב ע"א). דוגמה נוספת, המשנה קובעת במסכת מכות (כא ע"א) עונש מלקות על כתובת קעקע:

* ד"ר מיכאל קנובסקי עורך מדעי ובוגר הכולל והמחלקה לביוולוגיה באוניברסיטת בר-אילן.

1 אברבנאל מנסה למצוא סדר לוגי במצוות בפרק י"ט, והסיבה לכך שבחלק מהם כתוב 'אני ה' ובחלק לא. ראו בפירושו לפרשת קדושים שאלה ד' ו"א.

2 כאמור, אברבנאל מנסה לעשות זאת, אך לא בהצלחה יתרה לעניות דעתי.

ישראל בגאולה ממצרים, הם מקבלים אופי של חוקות, שה' דורש מעמו, ששוחרר על-ידו מבית עבדים, באופן מיוחד, ולא דרישות משפטיות...

רבינו בחיי נותן גם הוא סיבה כוללת לאנומליות שדיברנו עליה בפרקנו ואומר:

והטעם בזה כי המצוות כולן א-לוהיות והמצוות המעשיות כולן עדות על הא-לוהות. ולכך אמרו רז"ל כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו א-לוה (עבודה זרה יז ע"ב). כי מי שהיה עוסק בתורה תמיד ולא היה משתדל במצוות המעשיות אין לו שלמות כלל, וקרוב הוא שיכפור כיון שאינו מעיד במעשיו על הא-לוהות. והדעות האמיתיות אינן מתקיימות אלא בפעולות. ומטעם זה תזכיר התורה תמיד בסיפור קצת המצוות "אָנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם".

בתחילת פירושו לפרשת קדושים, רבינו בחיי משווה את המצוות בפרשתנו למעמד הר סיני, וכאן הוא ממשיך ואומר שקיום מצוות כמו לקט שכחה ופאה, ו'מפני שיבה תקום' אינו חשוב פחות מכיבוד הורים ושמירת שבת הכתובות בעשרת הדברות, כי על כולן נאמר כאן 'אני ה'' או 'אני ה' א-לוהיכם'.

הפסיקתא רבתי (פרק כ"א ק"ו) בשם רשב"י משתמש ברעיון שפרקנו מכיל את עשרת הדיברות, והוא אומר שחזרה זו היא תיקון למעמד הר סיני. שם הכול נאמר בלשון יחיד: "אָנִי ה' אֱ-לֹהֵיךָ" או "לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ פֶּסֶל" (שמ' כג:). בני ישראל טעו וחשבו שהציווי מופנה רק למשה, ולכן חטאו בעגל. כאן, בפרשתנו, הכול נאמר בלשון רבים, כמו: "אֵל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלֹהִים וְאֵלֵהֶם לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם, אָנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם" (יט:ד). כאן, ללא ספק הדיבור מופנה לעם ישראל כולו. כביכול נתן כאן משה שוב את התורה, ולימד אותנו ללכת בדרכיו הקדושות של הקב"ה. לכן ה' מצווה את משה כאן: "דַּבֵּר אֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (יט:ב); הוא מדגיש שוב ושוב 'אני ה'' או 'אני ה' א-לוהיכם' בקשר למצוות שונות. לכן, במעין מעמד הר סיני שני זה רש"י אומר: "מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלוין בה".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

מפרי עמלו. אפשר גם להסביר את הפסוק "אֵת שְׁבֻתֹתַי תִּשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ אֲנִי ה'" (יט:ל) על הדרך שהגמרא הסבירה בבבא מציעא את הפסוק: "אִישׁ אָמוּ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֵת שְׁבֻתֹתַי תִּשְׁמְרוּ אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם"; אף על פי שחייבים להימנע מעשיית מלאכה בשבת, בעבודת המקדש מלאכות אלו מותרות ומצווה לעשותם כי אני אותו ה', שם אסרתי אבל כאן התרתי.

ישנם גם פירושים יותר כוללים המנסים לתת הסבר מקיף לכל הפעמים שהביטוי 'אני ה'' מופיע. לדוגמה, רב סעדיה גאון (רס"ג) מפרש בחלק מהמקומות שהביטויים הללו מופיעים כשהם מדגישים לעם ישראל שה' ישלם להם שכר על קיום אותה מצווה או יעניש על אי קיומה. אין ספק שרס"ג צודק בדבריו שה' יגמול לנו כמעשינו, אך אין בכך כדי לענות על שאלתנו, למה נבחרו המצוות הללו דווקא, ואילו האחרות אינן מסתיימות כך. בעיה נוספת היא שפירושו של רס"ג מתאים יותר להסבר הפסוק האחרון בפרקנו: "וּשְׁמַרְתֶּם אֵת כָּל חֻקֹּתַי וְאֵת כָּל מִשְׁפָּטַי וְעִשְׂתֶּם אֹתָם אֲנִי ה'" (יט:לז), אני ה' הנאמן לשלם שכר ועונש על כל המצוות. הרב דוד צבי הופמן מוצא בפירושו על התורה הסבר הוליסטי לכל 15 הפעמים שמוזכר "אני ה'' בפרקנו, וכך הוא אומר:

ומצד אחר אפשר להכיר, שבפרשתנו באה החתימה "אָנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם" או "אָנִי ה'" חמש עשרה פעם (בפסוקים: ב, ג, ד, י, יב, יד, טז, יח, כה, כח, ל, לא, לב, לד, לו). חמש עשרה פסקאות אלו מחולקות לשלוש קבוצות, שהראשונה מהן הורכבה משלוש פסקאות (ב-ד), השנייה מחמש פסקאות (ט-יח), והשלישית משבע פסקאות (כג-לו). כך גם בברכת הכוהנים, שמכילה חמש עשרה מילים (במ' ו-כד-כו); שלושה פסוקים מכילים שלוש, חמש ושבע מילים. בין קבוצה לקבוצה הוכנסה פסקה המפסיקה את הרצף, ואיננה מסתיימת במילים "אָנִי ה'". בין הקבוצה הראשונה לשנייה כתוב חוק הנוטר והפיגול (פסוקים ה-ח). ובין הקבוצה השנייה והשלישית באים חוקי כלאים ושפחה חרופה (פסוקים יט-כב)... החלוקה לשלוש קבוצות מתבארת לפי זה כך: החלק הראשון (פסוקים ב-ד) עם הקריאה המשולשת "אָנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם" מהווה את הפתיחה, אחריה באה הכרזת החוקים, הנחלקים לשתי קבוצות: הקבוצה הראשונה (פסוקים ט-יח) מכילה מצוות שבין אדם לחברו (משפטים) ומתרומת לבסוף אל הצו הנעלה: "וְאֶהְבֶּתְךָ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ!". החלק השני (פסוקים לה-לו) מכיל ברובו חוקות, ורק בשתי פסקאות (פסוקים לג-לד) פסוקים לה-לו) ניתנו ציוויים להתנהג בצדק ובאהבה אל הגר, ובושר במשא ומתן. אבל על ידי הטעם שניתן לציוויים אלה, היינו כי ה' עשה חסד עם